

Жақсыбай
САМРАТ

Кенже ұл

ДРАМА

16.04.21.18(6)

2/10

Жақсыбай САМРАТ

*©. Мұрағат
Кетанжол
Өзге
Автор*

Кенже ұл

30.06.20.

Автордың «Бұралаң заман» романының
желісімен осы заманғы жастар өмірінен
жазылған екі бөлімді жеті көріністі

ДРАМА

**НҮР-СҰЛТАН
2019 ЖЫЛ**

УДК 821.512.122
ББК 84Қаз-44
Ж 21

Жақсыбай САМРАТ.

Ж 21 Кенже ұл: Драма. – Нұр-Сұлтан: 2019, 48 б.

ISBN 978-601-213-043-0 563523

Бүгінгі заманғы жастар өмірінен жазылған драмада үміт дүниесіне жаңа аттаған жас адамның жан арпалысымен қатар ұлттық трагедия мәселелері, қазақ ауылдарының құри бастауы, ата дәстүр мен салттың аяққа басылуы сәтті ашылған. Нанымды суреттер мен ұтымды ойлар көрерменді бей-жай қалдырмасы анық.

УДК 821.512.122
ББК 84Қаз-44

ISBN 978-601-213-043-0

© Ж. Самрат, 2019

Алғысөз орнына

Осы еңбектің трагедия аталмай драма деп аталуының өзіндік сыры бар. Трагедия басты кейіпкерді табанды күрестің шегіне жеткізіп, орны толмас апатқа ұшыратса біздің кейіпкеріміз замана талқысына батылдықпен қарсы тұрмаған, оған атойлап қарсы шықпаған осы заманғы бейне. Басқаша болса нанымсыз да болар еді...

Еңбектің мазмұнына тоқталатын болсақ, тартыс алдымен ауылда басталады. Мұнда жеке отбасындағы драма бүкіл халықтық, ұлттық трагедияға айналып бара жатқанына назар аударылады. Кенже ұлдың қарашаңырақты ұстап, ата-бабаның қонысында қалмауының салдарынан мыңдаған ауылдар жабылып, иесіз қалып жатыр. Шекаралық өңірлердің жалаңаштанып қалғаны да осының кесірі. Ауыл интеллигенті Жарасбектің 3 ұлы, 2 қызы бар. Басқаларының бәрі қалалы жерге кеткенде Жарасбек пен әйелі Күлмөш университетті «қызыл дипломмен» бітіріп келген кенже ұлдары Айқынды ауылда ұстап, мұғалімдік қызметке орналастырып, оны «қарашаңырақ иесі» қылуды көксейді. Бұл ата-бабаның салты. Қарашаңырақ жабылмауы керек, сонда алысқа кеткен балалары мен немерелері

туған жерден, кіндік қаны тамған топырақтан та-мырын үзбейді, келіп тұрады. «Қарашаңырақтың» қасиеті сақталғанда ғана біздің өзіндік ұлт болып ұйысуымыз жалғасын табады. Осы мәселе драма-ның лейтмотиві іспеттес...

Бірақ өз ортасының озығы болып өскен, тең құр-бысының алды болып жүрген Айқын ауылға бір-ақ жылға шыдайды. Жастардың бәрі кетіп қалған, клуб жоқ, бәрі тып-типыл... «Итімді жүгіртіп ермек қылғанға, сосын кемпір-шалдың ортасында оты-рып, кембағал адамша ТВ-ға үңілгенге мен қанағат-танбаймын» деп салады ол. Әкесі ата-бабаның жо-лын айтып, кенже ұлдың міндетін еске салып, ер-тең өздері өлгенде қарашаңырақтың қаңырап қал-мауын жүйелеп түсіндіргенімен баласын көндіре алмайды. «Сен ата-анаңның батасын алмай, туған жерді менсінбей кетіп барасың, ал бата алмаған - қарғыс алғанмен тең. Сені туған топырақтың киесі ұрады» дейді ақыры Жарасбек. Біраз ойланғанымен баласы «мұның бәрі ескі түсінік, қазақ қазір туған жер түгіл шетелге де асып жатыр» деп түйіп, әкесі мен шешесінің айтқанына көнбей қалаға кетеді.

Астанада ол бір мектепке мұғалім болып орнала-сады. Осында 10 сыныпта оқитын Сара деген қызға ғашық болып қалады. Екеуінің арасында ақ махаб-бат оянып, бірін-бірі көрмесе тұра алмайтын халге жетеді. Айқынның ағалары бақуатты жігіттер. Олар інісіне үй сатып әпереді. Сөйтіп, жағдайы келіскен жігіттің басына күтпеген жерден қайғының қара бұлты үйіріледі.

Мұғалімдікті місе тұтпаған оны ағасы бір жақсы қызметтегі танысының қарамағына қызметке тұрғызады. Бірақ сол жігіттің көп нәрсені көрген, көптен өткерілген, енді күйеуге тиіп дамылдап, отбасын құруды аңсап жүрген қызы Лэйла Айқынды ұнатып қалады. Шетелдік фирмада істейтін қу қыз Айқынды өздерімен бірге Бурабайға баруға көндіріп, ақыры, оны алдап қолға түсіреді...

Осы сапардан кейін ат құйрығын үзбек болған жігіттің қыр-соңынан қыз қалмайды. Қашқалақтаған жігітке ақыры бас прокуратурада істейтін апайын салады. Ол өйел Лэйланың аяғы ауырлап қалғанын айтып, егер үйленбесең біз сені қыз зорлады деген қылмыстық баппен сотқа тартамыз деп сенімді сөздермен қорқытады. Басына қаратүнек орнаған жігіт Сараны қимай науқас болуға айналады. Досы Мұрат арқылы бәрін білген ақылды қыз жігітке қолдау білдіреді. Бірақ бұдан проблема шешілмейді, Лэйлаға үйленуге тура келеді. Жаңа үйленгендерді «бал айын» қызықтауға шығарып салу кезінде Сара әуежайдың биік басқышынан қарап тұрады. Оны Айқын көреді. Бірақ қыз бір себеппен басы айналып кетіп, 10 метрлік биіктен құлап түседі... Негізгі себебін топшылауды көрерменнің көкейіне қалдырып, драма Айқынның қайғысымен аяқталады. Жігіт өзін туған топырақтың киесі ұрды деп санайды...

Оқиға барысында құқық қорғау саласы қызметкерлерінің ішінара заңға емес, жеке адамның мүддесі жолына қызмет ететіндігі көрініп қалады. Осының өзінен қоғамдағы әділетсіздік, бақытты

болғысы келетін жандардың аяғынан шалушылық болатындығы да сезіледі. Драмадағы тартыстар – рухани және материалдық құндылықтар қайшылығының арасында өрбіген. Айқын Сарадай аруды сүйсе де өзінің бақыты үшін белсеніп күресуде қорғалақтық танытады. Бұл біздің заманның шынайы бейнесі сияқты, өйткені қазіргі заманның геройы рухани құндылықты жақсы қызмет, бай тұрмыс жолына құрбан етеді. Романтикалық кейіпкерлер ұмытылған, реалистік бейнелер басым. «Адамды тек материалдық байлық қана бақытты етеді» деген сөздердің әсері оларға көбірек ықпал ететіні сөзсіз. Қысқаша айтқанда драманың мазмұны осындай. Көздеген мақсатқа жету жолында көркемдік тәсілдер мен амалдарды, ұтымды диалогтарды талғаммен сұрыптауға тырыстық.

Автор

ҚАТЫСУШЫЛАР:

Айқын – 24 жастағы сымбатты жігіт

Сара – 10 сынып оқушысы, оның сүйген қызы

Мұрат – Айқынның ауылдасы, бірге тұратын досы

Жарасбек – Айқынның әкесі

Күлмәш – Айқынның шешесі

Лэйла – Айқынға ғашық болған бойжеткен

Рабиға Тасымовна – Лэйланың апайы, прокуратура қызметкері

(Шығарып салушылар, күзетшілер және т.б).

Оқиға осы күндегі ауыл мен қалада болады.

БІРІНШІ БӨЛІМ

I көрініс

(Ауыл үйінің іші. Кілем ілінген, алаша төселген. Үстел орындықтар тұр. Мектептегі сабағынан оралып, шкафқа киімдерін іліп жатқан мұғалім баласының қуанышты түрінен секем алған анасы бірдеңе сұрағысы келсе де қыпылықтап, бата алмай тұрып, ақыры тілге келеді).

Күлмөш: Балам, біртүрлі көңілдісің ғой? Бір жақсы хабарың бар ма?

Айқын: Иә, апа, мұғалімдіктен шығатын болдым, әйтеуір директор қол қойды. Қалаға кетемін, Астанаға барамын!..

Күлмөш (қапалы үнмен): Қайран, қор болған үмітім... Балам-ау, анаңның сөзін құлағыңа да ілмедің-ау, қайтейін...

(Бүк түсіп отыра кетеді)

Айқын: Апа-ау, талай айттық қой бұл сөзді... Несіне қайталай бересің? Ауылда не істеймін? Бой сергітетін ешқандай ермек жоқ. Клуб баяғыда жабылған. Менің құрдастарымның бәрі қалаға кетіп қалған. Жас дейтіннен ешқайда сыймайтын 2-3 алқаштан басқа ешкім жоқ... Жалғыз ермегім итім ғана... Соны жүгірткенге мөз болайын ба? Жан-жағымда лапылдап, қайнаған қызу өмір өтіп жатқанда кембағал адам құсап, кемпір-шалдың жанында телевизорға телмірумен жас өмірімді өткізейін бе?!

Күлмөш: Балам-ау, тепсе темір үзетін жігітсің, неге

өзің қыздырмайсың сол самарқау тірлікті? Ауылды көркейтетін жастар емес пе? Институтыңды қызыл дипломмен бітірдің, қызметің бар. Оқушыларың өзіңді жақсы көреді. Ертең директор да боларсың. Әжептәуір ақша табасың... Әкең екеуіміздің зейнетақымыз да оған сеп. Қорада азды-көпті мал бар. Енді бір шүйкебасты үйге енгізіп, шүңкілдесіп, ата-анаңа қарап, қарашаңырақты ұстап отыра бермейсің бе? Осы дүниені сендер үшін жинадық емес пе?

Айқын: Жоқ, апа, талай айттым ғой, саған. Жалғыз өзім не істеймін? Институт дейсің... Оның дәрежесі бакалавр ғана, бұрынғы техникуммен тең. Мен магистратураға түсіп, жоғары білімді толық алғым келеді. Астанаға барсам магистратураға түсуге тырысамын. Ал үйленуге әлі ерте, жаспын... Жас басымнан отбасының шырғалаңына шырмалар жайым жоқ!

Күлмәш: Қайдағы жассың... Биыл 23-ке келдің... Сенің жасыңда аталарыңның 2-3-тен сәбиі де болған...

Айқын: Ол басқа заман... Қазір заман басқа, заң басқа... Үйленетін жас қазір отыз...

Күлмәш: Өзіндей Қорабай үйленді ғой, әне... Жаспын деген жоқ...

Айқын: Қорабайдың жөні бір басқа, шешесі жоқ болған соң көрі әкесіне шәйін құйып беретін адам керек болды. Оның үстіне өзің білесің: құлағының мүкістігінен қорынып ауылдан ұзай алмайды. Ал аяқ-қолым сау, әке-шешем тың, азды-көп білімім бар мен қайтып ауылда сопайып жалғыз отырам?

Күлмәш: Келіншек ал дегенім сол ғой, саған...

Айқын: Түү, апа-ай, бір сөзді қайта-қайта айта бергеннен май шыға ма?

Күлмәш: Сонда өлмелі өке-шешенді кімге тастап кетпексің? Бізді қайбір жетісіп жүр деп едің, жетпіске шыққалы мен де екі күннің бірінде ыңқылдап қаламын... Әкең де көп ауыратын болды. аздаған қараны сенің көмегіңмен ғана жайлап жүр. Оған да оңай емес...

Айқын: Малды азайту керек. Сонда жеңіл болады. Ал қатты ауырып-сырқап қалсаңдар келеміз ғой біріміз... Немесе сендерді де қалаға көшіріп әкетеміз...

Күлмәш: Әкең туған жерді тастап ешқайда кетпеймін деп отырған жоқ па? Ата-бабасының туған топырағын тастап, ол ешқайда бармайды.

Айқын: Жұрттың бәрі көшіп жатыр ғой. Ешкім туған жерін қалтасына салып жүрген жоқ. Қазір қарттарыңның өзі қалаға асығуда...

Күлмәш: Ондайлар ауылда жағдайы жоқ болған соң кетіп жатыр... Құдайға шүкір, біздің қолымызда мұғалім баламыз бар. Ертең үйленіп, қолымызды жылы суға малады деп біз саған үміттеніп едік қой...

(Үні тұншығып, көзіне жас алады... Осы кезде ауыз үйден кірген адамның дабыры білініп, тарс еткен дыбыстар шыққан соң Күлмәш қолына шәйнегін ала жүгіреді. Айқын сахнаның бір бұрышында өзімен өзі сөйлесіп тұр. «Су-су» еткен дыбыстар Күлмәштің күйеуіне болған оқиғаны күйінішті сыбырмен жеткізіп жатқанын білдіруде).

Айқын (монолог): Енді әкеммен сөйлесу керек. Оның білмейтіні жоқ. Мені талай жерде сөзден мүдірткен. Қазір де жеңері хақ. Не істеймін енді? Кеше Қорабай үйленгенде барлық құрдастарым келді. Бәрі де қаланың қызықтарын ауыздарының суы құрып айтты. Менің әлі күнге ауылда жүргеніме бәрі де таң қалып жатыр. Әсіресе, Саматтың: «көшкен елдің жұртында қалған ала күшіктей болыпсың» деген әзілі батып кетті. Күлетін адам мен бе едім, солардың бәрінен да жақсы оқып, бәрінің де алды болдым емес пе? Енді бәрінің соңында қалыппын... Соның бәрі ауылдан шыға алмай қалғанымның кесірі... Жұмысың бар дейді анам. Қазір ауылдағы мұғалімдікті місе тұтқан жан бар ма? Мектепте де өзімнен басқа бір жас жоқ, бәрі де зейнет жасындағы кәрілер. Не үйде, не түзде ойнап-күлетін адам жоқ. «Жас-жастың тілегі бір, жібектің түйіні бір» демейтін бе еді үлкендер, ешкіммен сыр бөлісе алмай, түрмедегі қылмыскерше томаға тұйық жүре бергеннен адам саяқ болып кетпей ме? Осының бәрін әкеме айтып көремін, ол ақылды кісі ғой, менің жағдайымды түсінуге тиіс. Кешке үйге сыймайтынымды өзі де көріп жүр емес пе?

(Осы кезде шешесінің дауысы шығады).

Күлмәш: Кел, тамағыңды іш.

(Үшеуі үстелге отырып, алдымен үн-түнсіз астан алып отырады).

Жарасбек: Е, сөйтіп кетемін де? Ата-анаңа айтуды, ақылдасуды да ойламадың ба?

Айқын: Апама көптен бері айтып жүрмін ғой, сіз де білесіз...

Жарасбек: (күңіреніп) Біз сені бес баламның кішісі, қарашаңырақ иесі деп қасымызға алып қалдық емес пе? Енді шаңыраққа кім ие болады? Барлық үкілеген үмітімді саған байлап отырған дөмем қайда? Өсіп алған соң қоянның көжектерінше бытырып, әке-шешені тастап, өз беттерімен кету деген қайдан шыққан? Ата-бабамның жолы осы ма еді?

Айқын: Әке-ау, қазір бәрі де ауылдан көшіп жатыр ғой... Ертең сіздерді де көшіріп алармыз...

Жарасбек: Біреу құдыққа түссе біз де түсуіміз керек пе? Кетпеймін, мен ешқайда. (Ақырып қалады) Өлсем сүйегім осы шаңырақтан шығады.

(Біршама пауза орнайды).

Айқын: Өзіңіз көріп жүрсіз ғой, кешке үйге сыймаймын... Барар жерім, басар тауым жоқ, сөйлесетін құрбым жоқ. Итті жүгіртіп ойнағаннан басқа не істерімді білмеймін...

Жарасбек: Е, келіншек ал, қол-аяғың сау, білімін бар, жұмысың бар, бір қызға татымайсың ба?

Айқын: Ала қоятын қызыңыз кәне? Жастардың бәрі қалада емес пе, қазір? Ауылда тұратын жігітке қыздар да шықпайды қазір... Бәрі таза жерде тұрғысы, таза жерде жүргісі келеді...

Жарасбек: Кім айтты саған ауылды лас деп. Тазалықты сақтай білсең неге лас болады, ауыл? Ауасы түтін, көшесі шу, үйлері тар – қалаңның қай жері артық ауылдан?

Айқын: Мен жалпы айтып жатқаным ғой. Ауылда малға қарап, астын тазалап, күтіп-баптауды лас жұмыс деп санайтындар бар ғой...

Жарасбек: Ау ендеше адамға тамақ қайдан келеді? Сүттің, еттің бәрі ауылда емес пе? Лас болса жемей көрсін соларды... Қолдан жасаған ет пен жұмыртқаны жей ме? Онымен қанша өмір сүрер екен?.. Одан да «ауырдың үстін, жеңілдің астын» аңсайтындар көбейіп кетті десеңші... Бұрын бие сауғанды қиындық көруші еді, енді сиыр сауғанды да қиынсынатын әйелдер шықты.

(Әңгіме осы жерге барғанда біршама үзіліс болып, одан әрі Жарасбек баласымен дауласуды доғарып, тың әңгімеге түрен салады).

Жарасбек (күңіренген дауыспен): Балам-ау, біз сені «кенже ұл - қарашаңырақ иесі» деген ата салтымен үйге қалдырдық. Қалған төрт балам мен немерелерім ауылға қарашаңырақ ашық болса ғана келеді. Қарашаңырақ бәріне ортақ. Ал ертең сен кетсең, біз өмірден өтсек қарашаңырақ жабылып қалмай ма? Ат байлайтын қазығы болмаса балаларым қайда келмек? Далаға келе ме? Ата-бабаңның басына кім келеді? Ешкім келмесе олар жетімсіреп қалмай ма? Сен өзіңді ғана емес олардың да тамырын, бүкіл үрім-бұтағымыздың тамырын туған топырақтан үзіп тұрсың ғой. Туған топырақ киелі, шырағым. Ол бәрімізді өсірді. Қуғын-сүргінге ұшырап шетел асқан ағаларымыз осы топырақты бір көруді аңсап өткен. Тіпті, төнген жауға, жауған оққа, жараланғанына, өлгеніне қарамай, осы топыраққа сүйегін сүйретіп жеткеніне тәубесін айтып өлген кәрілер бар. Кеше дүниежүзіне тарап кеткен қандастарымыз туған жерге келгенде алып шыққан гүліңе, нан мен тұзыңа қараған да жоқ, бәрі де туған

жерді құшып, ата-бабасының қаны төгілген, иісі сіңген қасиетті қара топырақты өпті емес пе? Шетелде олар аштан өліп, көштен қалған жоқ еді, тек – туған топырақты аңсаған, ата-бабасының қаны мен тері сіңген асыл топырақты сағынған. Барлық қазақты тұтастырып тұрған бір топырақ, ол ата-мекеніміз. Өлгенде де туған жердің бір уыс топырағы бұйырсын деп тілейміз. Бізді ата-бабамызбен сабақтастыратын да сол. Атадан балаға берілген айнымас дәстүріміз де сол. Оны сақтамасақ іріп-шіріп, ішкенге мәз, жегенге тоқ, малмен бірдей болып кетеміз. Ал сен... Сен сол топырақты, атамекенді менсінбей кетіп барасың... Туған топырақтың киесі болады балам, содан қорқу керек...

Айқын (ышқынып): Әке, мен алысқа кетпеймін ғой. Өзіміздің елде емеспін бе? Қазақстанның барлық түкпірі де біздің жеріміз ғой...

Жарасбек: Иә, барлық жер де – туған жер, бірақ кіндік қаның тамған топырақ жалғыз. Сен оны өз еркінмен тастап, барлық туыстарыңның туған жердегі тамырын үзіп, қасиетін ескермей, ата-ананың ақ батасынан аттап барасың...

Күлмәш (тіксініп қалады): Түу әкесі, тым жаман сөздерді айтпашы. Қайда жүрсе де аман болсын. Әке-шешесінің қарғысын алған жоқ қой...

Жарасбек: Батасын алмаған қарғысын алғаннан да жаман...

(Жарасбек осыны айтып, ас қайырып, бетін сипап, орнынан тұрып кетіп қалады. Шешесі өзінің күйбеңіне кіріседі).

Айқын (қапалы үнмен): Апырмай, әкем қатты айтты-ау! Енді не істейін? Жұрттың бөрінің кетуіне рұқсат болғанда жалғыз маған жол жоқ па? Кенже ұл болған соң бөрінің тамыры қара жермен бірге маған байланып тұр екен-ау. Енді қайттым?...

(Қатты ойланып, ерсілі-қарсылы жүріп кетеді. Ақыры қатты толқып):

Айқын: Жоқ, оның бөрі ескі түсінік. Қазіргі адам олай ойламайды. Мен алған бетімнен қайтпаймын. Кетем... Ал өке-шешем қатты қиналса қалаға өкетуге көндірем...

Ш ы м ы л д ы қ

II көрініс

(Қала өмірі, қайнаған тірлік, Астананың сұлбасы анадайда ілінген суреттерден көрініп тұрады. Ерсілі-қарсылы жүрген, даурыққан жастар. Көңілді музыка естіліп тұр. Сахнаға қызу әңгімелескен Айқын мен Мұрат шығады).

Мұрат: Сен өзі шынымен сол қызға ғашық болғаннан саумысың? Аузыңнан тастамайсың ғой. Байқа, балиғатқа толмаған қызға жақындасам деп басың бәлеге қалып жүрмесін...

Айқын: Алла сақтасын, мен оны төсекке сүйремеймін ғой. Тек ғашық сияқтымын. «Ғашықтық құмарлықпен – ол екі жол, Құмарлық бір нәпсі үшін болады сол» деген жоқ па Абай. Менің құмарлығым жоқ, тек ғашықпын, оны алақаныма салып, аялап

отыра бергім келеді. Ол сөйлегенде ай туғандай, ол күлгенде бұлт астынан жарқ етіп күн шыққандай айнала нұрға толып жүре береді...

Мұрат: Қойшы әрі, ескі ақындар құсап есің шықпай... Өзіңнің оқушың емес пе? Ертең біреу-міреу сезіп қалса басың дауға қалуы мүмкін...

Айқын: Оның рас, оның рас... Бірақ сол өзің айтқан «ескі ақындар» бізден есті болған не қыласың... Барлық тарихта тек солар ғашық болған қыздар қалды. Ал олар тек 16 жастағы қыздарға ғашық болған. Қарашы, ұлы Абай 16 жастағы Тоғжанға ғашық болып, соған шығарған өлеңдері ғасырларға жетіп келеді. «Жарқ етпес қара көңілім не қылса да, Аспанда ай менен күн шағылса да...» деп ол жасы үлкендеу әйелге айта қоймас еді. Тек пәк сезімді, ақ жүректі періштелерге деген ақ махаббаттан ғана осындай өлең туатын шығар. Пушкин де 16 жасар Наталья Гончароваға ғашық болған соң құдіретті махаббат жырларын шығарған. Гете де 16 жасар қызға ғашық болған соң ғана өзінің ұлы шығармасы «Фаусты» аяқтай алды...

Мұрат: Түу, өзің 16 жасар қызға деген махаббат туралы диссертация қорғауға дайындалып жүрген жан сияқтысың ғой... Бірақ әлгі айтқандарыңның бәрі ұлылар ғой, жүз жылда бір туатын... Немене сен де солардай боламын деп пе едің?..

Айқын: «Болмасаң да ұқсап бақ» деген емес пе?

Мұрат: Байқа жігітім, сен мына оқушыңа әбден ғашық болып есің шығып кетіпті... «Ойнақтаған от басар» дегендей өйтеуір бір бәлеге ұрынып қалма...

563523

Айқын: Егер адамзат қаланған тәртіппен, өздері салған қалыппен ғана жүре беретін болса өмірдің ғажайыптары қалай туар еді? Құдайдың өзі жерді жаратқанда бәрін біртекті қылмай, адамзаттың аңырап, ойлануы үшін, таң тамаша қалуы үшін талай ғаламаттарды қоса жаратқан ғой. Америкадағы биіктігі бір шақырымнан асатын Гранд каньоны соның бірі. Сондай кереметтерге қарап адам да ойланады ғой... Сол сияқты адамның бойында да неше түрлі ғаламаттар бар емес пе? Соның бірі - ғашық бола білу шығар? Фариза апаң: «Біреуді жақсы көрген қандай жақсы Нұрланып кетеді екен бар айналаң!» – деді емес пе? Мен де ғашық болғаннан бері бар дүние нұр шашып тұрғандай көрініп кетті. Махаббаттың құдіреті деген сол шығар.

Мұрат: Бірақ сенің ғашық болғаның басқаға керемет болып көрінбейді ғой?..

Айқын: Көрінбесе көрінбесін, өзім сезініп, кереметке өзім тап болып жатсам болды емес пе? Бірақ менің қуанышым бәрібір жұртқа да жұғады. Міне сен де, менің қуанышты күйімнен көңілденіп кеттің ғой? Жаңа ғана үйге кіргенде қабағыңнан қар жауып, басыңды бұлт шалып түксиіп кіріп едің... қазір сен де жайнап кеттің емес пе?

(Екеуі қосыла күледі)

Мұрат: Оның рас... Жұмыстан қатты шаршап, қиналып жеткен едім... қазір шаршағаным қайда кетіп қалғанын білмей тұрмын...

Айқын: Әне, көрдің бе? Сен ғашықтығың басқаға білінбейді дейсің... Мызғымайтын қара тас секіл-

ді сені де қорғасындай балқытып жіберген жоқ па, менің айналаға нұр шашқан махаббатым?

Мұрат: Сабыр, бауырым, сабыр... Қазір ғашықтыққа мас болатын заман емес. Ләйлі-Мәжнүннің заманы келмесе кеткен... Әне, келе жатыр, махаббатың, мен шығып кетейін...

(Кетіп қалады)

Айқын (өзімен өзі сөйлесіп тұр): Расында басымды жоғалтпауым керек, Мұрат дұрыс айтады. Мүмкін бұл бір сәттік ыстық сезім шығар... Бірақ... бірақ міне, төрт ай болады, осы оқушымды көрсем болды дүниенің бәрін ұмытатыным қалай? Қалай басталып еді, өзі? Бірде оныншы сыныптың оқушыларына сабақ беріп тұр едім, ақ көйлекті әдемі қызбен көзіміз ұшырасып қалды. Ток ұрғандай селк еттім. Не деген көз қарас?.. Алпақ қыздың маған қараған ұялы, ойлы, қарақаттай көздері қандай сұлу, қандай нұрлы? Не деген керемет, айтып тілмен жеткізе алмаймын...

Сабақ бітіп, оқушылар шығып бара жатқанда, жалт етіп артына бұрылып, тағы бір қарап қалды. Алғашқы оқтан жаралансам, соңғысы ондыққа дәл тиіп, қалпақтай түсірді. Содан бері көп заман өткен сияқты... Ол менің күндіз есімнен, түнде түсімнен кетпейді. Мектепке де бір соны көру үшін асығамын. Талшыбықтай бұралған бойы қандай? Өзі белсенді, сондықтан шығар басқа қыздардай қылымсымайды, ызылып-сызылмайды. Бірақ ешкімге дауыс көтергенін көрген емеспін, сыпайы, биязы. Ұлық тәрбие көргендей бір керімсал...

Өткенде олардың үйлері күйіп, бүкіл мектеп мұғалімдері жылу жинағанда бизнесмен ағамнан келген барлық 100 мың теңгені тұтасымен бере салдым. Бұл да біздің жақындай түсуімізге бір себеп болды. Содан бері міне, сенбі сайын менің үйімде қуана кездесеміз. Далада қыдырыстауға біздің мектептен біреу-міреу көріп қалар деп қорғалақтаймыз. *(Осы кезде есіктің қоңырауы шыр ете қалады)*

Айқын: Әне келді, жаным. Өзі ашып кіруге ерініп, осылай қоңырау соғады. Маған еркелегені ғой... Әйтпесе, өзіне бір кілтті беріп қойғанмын. Гүлім қайда еді? *(Үстелдің үстіндегі гүлді ала жүгіреді де екеуі күліп-ойнап, сахнаға кіреді)*

Айқын: Қатты сағынып қалдым, өзіңді...

Сара: Кеше ғана көрісіп едік қой...

Айқын: Ой, ол көріскенді қойшы... Қысылып-қымтырылып, біреу-міреу сезіп қалмасын деп бас изескен көріскен бола ма екен... Ал, сен ше, сен де сағындың ба?

Сара (қызарып, күмілжіп): Өзіңіз қалай ойлайсыз?

Айқын: Әне солай, бар жұмбақтың шешуін өзіме тастайды, әйтеуір. Шыныңды айтпайсың... Сағындың ба, жоқ па? Айтсайшы...

(Қыз күледі)

Сара: (ақырын ғана бірдеңе деп міңгірлейді. Екеуі қосыла күледі).

Айқын: Түу, мен саңыраулардың сөзін аударатын сурдоаудармашы емеспін ғой, қаттырақ айтсаңшы...

Сара: Түү, ағай... Сөйлетіп қайтесіз, көзімнен бәрін оқуға болады ғой.

Айқын (жақындап): Қане, көзің не дейді, жақынырақ көрейінші... *(қыздың белінен құшақтап, бетінен шөп еткізіп, сүйіп алады)*

Сара (Ұялып, басын ала қашып): Ұлықсатсыз сүйгенге бір шапалақ береді...

Айқын: Берші қане...

Сара (оның бетін алақанымен аялап): Ауырып қалады ғой.

Айқын: Аяйсың ба?

Сара: Аяймын да, аялаймын да...

Айқын: Сара, сенен бір нәрсені анықтасам ба деп едім.

Сара: Анықтаңыз...

Айқын: «Әйелдің жасын сұрамайды» дейді білетіндер, ал сен сияқты жас қыздардікін сұрай беруге болатын шығар... Осы сен келесі аптадағы туған күніңде 16-ға толасың ба?

Сара (күліп): Жоқ, мен 17-ге толамын...

Айқын (қуанғанын жасыра алмай): О, онда сен 18-ге шығады екенсің ғой...

Сара: Иә, мен мектепке бір жыл кейін барғанмын...

Айқын: Бұл өте дұрыс болды, Сара. Мен сені әлі 16-ға ғана келетін шығар деп қысылып жүрген едім... Он сегізге шығатын қызбен ойнап-күлудің әбестігі жоқ...

Сара: Соны уайымдап жүр ме едіңіз? Соңғы кездері қабағыңыздың келіспей жүргені сол ма? Жүдеп те кеттіңіз... *(Жымиып күледі)*

Айқын: Жоқ, Сара, мен мектептен кетуді ойлап жүрмін. Қазіргі талаптар шаршатып жіберді. Мектептегі барлық бос уақытым ешкімге керегі болмайтын бір папкаларды толтыруға кетеді. Сабаққа да дайындалып үлгере алмаймын. Соның бәрін толтырудан әбден қажимын.

Сара: Бәсе, қашан көрсем шұқшиып бірдеңені жазасыз да отырасыз...

Айқын: А, сен мені сыртымнан да бақылап жүреді екенсің ғой...

Сара: Жоқ, кейде ғана... Не істеп жатыр екен деп сыртыңыздан қарап өтемін...

Айқын: Иә, солай... Мұғалімдердің бәрі папкалар толтырамыз да жатамыз... Мысалы, күнделік сабақтың жоспары, өзіндік білім жетілдіру жоспары, үйірме жұмысының жоспары, дарынды оқушылармен жұмыс істеу жоспары, үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс істеу жоспары, ата-аналармен жұмыс жоспары...

(Айқын шұбырта жөнеледі, Сара оған сыңқылдап күледі)

Сара: Түу...қалай көп. Соның бәрін толтырып шығу барлық уақытты алады ғой...

Айқын: Иә, солай. Айтып тұрғаным сол ғой. Біздің жұмысымызды бақылауға келген тексерушілер балаларға берген біліміміздің сапасын емес, осы папкалардың дұрыс толтырылғанын ғана тексереді. Дұрыс толтырсаң жақсы, дұрыс толтырмасаң қанша

жерден үздік ұстаз болсаң да нашарсың деген баға аласың...

Сара: Қызық екен... Мұғалімнің жақсы-жаманын анықтауды папкаға байлап қойғандары ма сонда?

Айқын: Солай... Сондықтан мектептен кеткім келіп жүр... Оның үстіне өзің көріп жүрсің, мен құралыптас ер мұғалімдер де қалмады ғой.

Сара (мұңайып): Мектептен кеткен соң бәрін ұмытып кетпейсіз бе?

Айқын: Оның не, Сара? Бәрін ұмытсам да сені ұмытпаймын ғой. Сен менің жүрегіме мәңгілік орнадың...

Сара: Кім біледі... Басқа жерде менен жақсы қыз табылып қалса...

Айқын: Ақыл-есім адаспай, жер басып жүрсем сенен өзге жанға жоламаспын. Маған күн, ауа, су қандай қажет болса, сен де сондай керексің, жаным... Сенен басқа ешкімді қаламаймын...

Сара: Түу, қатты айттыңыз ғой...

Айқын: Ал сен ше?..

Сара: Мен... Сіз мектептен кетіп қалсаңыз сағынамын ғой...

Айқын: Біз күнде хабарласып тұрамыз. Ал сенбі, жексенбі күні мектептен біреу көріп қалады деп қорықпай еркін қыдыратын боламыз.

Сара: Сонда да... Сізді неше түрлі әдемі қыздар қоршайды. Сіз бәріне ұнайсыз. (Ақырын) Қызғанамын ғой...

Айқын: Сен мені сүйесің бе? Ашып айтшы...

Сара: Сүймесем келмес едім ғой...

Айқын: Сүйсең сенуің керек...
(Екеуі күлімдеп, құшақтасып тұрып қалады).

Ш Ы М Ы Л Д Ы Қ

III көрініс

(Айқынның үйі. Есіктен аһылап-уһілеп, шаршаған шешесі Күлмәш кіреді. Оның артынан бір-бір ауыр сөмкені көтеріп, Мұрат пен Айқын кіреді)

Айқын: Түү, апа-ай, осынша жүкті сүйретіп несіне әуре болдың?.. Астанада аштық бар деп естіп пе едің?..

Күлмәш: Ой, қарағым-ай, еріккеннен сүйрелеп жүр дейсің бе? Сенің қамың ғой... Былтырғы соғымнан дәм татпадың, келіп кетуді білмейсің... Содан саған сақтаған дәмім емес пе? Бұрынғыдай поселке салу да жоқ, қазір. Сүрленген етті де жақсы көруші еді деп бір-екі табақ салғанмын. Мұрат екеуің біраз қауғандарсыңдар. Ана қымызды да атылып кетпесін деп жол бойы алаңдап отырдым, қақпағын ақырындап ашыңдар. Ауылдың май-қаймағын да сағынған шығар деп салғанмын, одан басқа не бар дейсің, бізде...

Айқын: Мынаның бәрі аз ба? Мұндай дүниені қаладан іздесең таппайсың ғой... Әкем аман ба, өзі? Ауырған жоқ па? Кейде түсіме кіреді...

Күлмәш: Аман, құдайға шүкір. Тегіс аманбыз. Өздерің қалайсыңдар.

Айқын: Біз аманбыз ғой... Ал, апа, жайғаса беріңіз, біз дайындап қойған дәмімізді жасай берейік...

(Күлмәш киімдерін шешіп, жайғаса бастайды).

Күлмәш: Балам-ау, бір бөлмелі деген пәтерің осы ма? Атшаптырым ғой... Осындай үй алып берген ағаларыңнан айналсаң болмай ма?

Айқын: Айтып жатырмыз ғой, алғысымызды. Ер-тең қолымнан келіп жатса мен де олардың балаларына қарасармын...

Күлмәш: Мына үйде Мұрат екеуің екі келіншек алып тұра берсеңдер де жетеді екен... Баяғы күнде ағайынды жігіттер бір бөлмеде шымылдық құрып келіншектерімен бірге тұра беретін...

(Бұған екі жігіт сықылықтап күледі)

Айқын: Апам енді бастады, баяғы өнін...

Күлмәш: Е, несі бар, келіншек ал десем айып па? Үйің бар, күйің бар, жасың келді...

Айқын: Ал басталды-басталды, суға таяқ тасталды...

(Күлмәш үйді аралап, әрнемені қозғап көре бастайды).

Күлмәш: Балам, мына ыдыстарды кім жинап кеткен?

Айқын: Өзіміз ғой, апа. Ыдыс жинауға үлкен өнер керек емес шығар, қолымыз бар емес пе?

Күлмәш: Ал мына орамалдарды кім жуып, жайып кеткен?

Айқын: Өзіміз дедім ғой, өзіміз... Қолымыз бар...

Күлмәш (ішінен ақырын ыңылдап): Балам мені алдай алмайсыңдар... Сендердің екі емес төрт қолдарың болса да мына ыдыстарды мұнтаздай қылып жуып, тас-тұйнақтай қылып жинай алмайсыңдар...

Мұрат: Апа, шәйға жақындаңыз...

(Күлмәш үстелге отырып жатып, Мұраттан көз алмайды).

Күлмәш: Мұратжан, мына бақандай қолдарыңмен сен ыдысты тап-таза қылып жуа алады дегенге кім сенеді? Мына салаттарды да мәшинеден шыққандай біркелкі етіп турай алар ма едіңдер? Айқынның да ептілігі өзіме мәлім... Ауылда өскен екеуің салат көрдім дейсің бе? Қайсыңның болса да бір қыздарың бар-ау шамасы... Әйтеуір ұзағынан сүйіндірсін...

Мұрат: Әйтеуір сезіп тұрсыз ғой, ендеше қуана беріңіз, апа, қолы алтын бір келініңіз болады, Алла жазса...

Айқын: Түу, Мұрат, қойсаңшы... Апама бірдеңені бастап берсең болды... өкетеді ары қарай...

(Бәрі күліп, мәз болады...)

Күлмәш: Жазған балам-ай, мен саған жаман бол деймін бе, жақсы болсын, адам болсын деймін де...

(Біршама үнсіздік орнап, тамақ ішіледі)

Мұрат: Мен бүгін кешкі ауысымда едім, жұмысқа барайын...

(Кетеді. Кенет Күлмәш басым ауырып барады деп ыңқылдай бастайды).

Күлмәш: Осы маған суық тиіп қалды-ау деймін... Вагонда жел соғып еді... Басымның сақинасы ұстап қалған сияқты..

Айқын: Жақын жерде дәріхана бар, мен барып дәрі алып келейін...

Күлмәш: Жоқ, ойбай керегі жоқ, қандай дәрі

ішетінін де білмеймін. Маған бір ыстық сорпа болса жетер еді...

Айқын (өзіне-өзі): Қап... Енді не істедім, Сараға хабарласып, бір сорпа істеп бер деп айтайын ба? *(Қиналып қалады)* Мұрат екеуіміздің қолымыздан дәмді сорпа істеу келе қоймайды. Басқа амал жоқ, Сараны шақырайын... Бірге істейтін әріптесім деп таныстырармын...

(Шығып кетеді)

Күлмәш (оның соңынан қарап, шығып кеткеніне көзін жеткізеді): Өстіп амалдамасам бұл маған қызын көрсетер ме?.. Әкесі сияқты бірбет емес пе? Келінді көрдім деп оны да қуантайын...

(Біршама уақыттан кейін Айқын мен Сара кіреді. Диванда ыңқылдап жатқан Күлмәш басын көтереді).

Айқын: Апа, мына қызыңыздың есімі Сара, менімен бірге қызмет істейді. Қазір саған бір ыстық сорпа істеп бермекші...

Сара: Сәлеметсіз бе...

Күлмәш: Рахмет, айналайын... Сәлеметпін, бақытты болыңдар...

(Орнынан тұрып, қыздың бетінен сүйеді. Сара ұялып қалып, асүйге шығып кетеді)

Айқын (ақырын): Түү, апа-ай, бөтен қызды несіне бас салып сүйіп жатырсың?.. Ұялып қалды ғой...

Күлмәш: Зайыры бөтен емес сияқты... Жүрегім сезіп тұр. Ұзағынан сүйіндірсін. Тіл-аузым тасқа, аққудың көгілдіріндей екен...

Айқын: Түү, апа-ай, қойшы енді, естіп қалса ұят қой...

ШЫМЫЛДЫҚ

II БӨЛІМ

I көрініс

(Қызметтік бөлме, бай жиһаз, үлкен үстелде Айқын жұмыс істеп отыр. Кенет қалтафоны шыр ете қалады).

Айқын: Түү, осы қызды-ай, қайта-қайта шырылда-тып, маза бермей қойды ғой.

(Телефонды баса салады)

Айқын: Өзінің менде көңілі бар-ау деймін. Айдай сұлу алтыным Сара тұрғанда сені не қылайын? Әкесінің мені үлкен қызметке тұрғызғанын міндет қылатын сияқты. Тұрғызса ағам Айбынның досы болған соң тұрғызды, алғаны да аз емес... Қап, сол күні Айбынмен бірге оның үйіне қонаққа бекер-ақ барған екенмін. Нем бар еді? Бас-көз жоқ, жабыса кетті... Есімі де қызық, қазақтың Ләйла деген әп-ә-демі есімін Лэйла деп жат қылып алған. Бір ауыз қазақша білмейді... Енді шоңайнаша жабысып, соңымнан қалар емес. Біреуге әйел болып жарыт-

пас-ау, ешкімді менсінбей, қалағаныма қол жеткізбей тынбаймын деп құтырына сөйлеп қалған біреу...

(Осы кезде телефон тағы шыр ете қалады)

Айқын: Түу, тағы да сол ма екен? Жоқ, мынау басқа нөмір ғой. Алло, тыңдап тұрмын...

(Әр жағынан әйел дауысы естіліп тұрады)

Әйел: (өте маңызды дауыспен) Айқын, мен Лэйланың тетясымен, бас прокуратураның қызметкерімен. Сізге қатысты өте маңызды мәселе бойынша бүгін кешкі жетіде «Отырар» кафесінде кездесуіміз керек. Мен сізді залға кірген бетте оң жақ қатардағы шеткі үстелде тосамын. Үстімде қызыл көйлек болады...

Айқын (қапелімде сасып қалып): Жақсы... Мен келемін.

(Сахнаның алдыңғы шетіне қарай шығып өзіне өзі:

Қап, қайдан келісе қойдым. Уақытым жоқ деуім керек еді ғой... Сұм қыз бас прокуратураны да қосқан ба? Не деген сұмпайы еді. Енді баруға тура келеді...

Сахнаның арғы жағы ресторанның үстелінде жиналған. Қызыл көйлекті мосқал әйел отыр. Айқын сәлемдесіп, оның жанына отырады.

Әйел: Келе ғой, айналайын. Менің аты-жөнім Рабиға Тасымовна. Лэйланың мамасының туған әпкесі боламын. Қызмет орнымды айттым, шенім өділеттің аға кеңесшісі, милицияға аударғанда полковник. Ұзақ жылдар тергеуші болып та істегенмін. Келгеніңе рахмет, айналайын.

Айқын: Оқасы жоқ...

Рабиға: Айқын, мен сенің анаңдай адаммын. Біз де өзіндей ұл мен қыз өсірдік. Бәрі де бақытты болсын, өмірде жолы болса екен деп тілейміз. Ананың тілегі сол ғой. Бәріңе де соны тілейміз.

Айқын: Рахмет

Рабиға: Лэйла біздің қолымызда өскен бала. Менің кіші қызыммен жасты. Екеуі қатар өсті. Біз қолымыздан келгенше барлық жақсылықтарды жасадық, әлі де жасай береміз. «Оның табанына қадалған шөңге маңдайыма қадалсын» деп жанымыз ашитын туыстармыз...

Айқын: Дұрыс-ақ... бірақ соның бәрін маған несіне айтып отырғаныңызды түсінбедім?

Рабиға: Біз сенің Лэйламен араларыңда сөздерің болғанына ешқандай қарсылығымыз жоқ. Жастардың өз бақытын тапқанына қуанамыз. Ата-анасы да өзінді жақсы біледі екен... Папасы ағаңмен дос көрінеді... Осы айтқандарымның бәрі дұрыс қой?

Айқын: Дұрыс шығар... Бірақ екеуіміздің қарым-қатынасымызды «сөзі болған екен» дегеніңіз артықтау, біз тек жақсы таныстармыз...

Рабиға: Бірақ дос екендерің рас қой?

Айқын: Тым жақын емес, тек телефонмен сөйлесіп тұрамыз..

Рабиға: Бірақ сен Лэйлаға енді теріс қарай бастапсың... Телефонына да жауап бермейтін көрінесің?.. Неге?

Айқын: Онда не тұр?.. Менің қолым тие бермейді, жалпы мен онымен тек таныс ретінде ғана қарым-қатынас жасаған болатынмын. Одан үлкен ешқандай

жоспарым болған емес... Сондықтан ара-қатынасымыздың үзіле бастағаны дұрыс шығар деп ойладым...

Рабиға: Адам қоғамның бір тетігі, сондықтан оның алдында жауапкершілігі бар екендігін ұмытпауы керек...

Айқын: Мен басым азат адаммын, сондықтан біреудің алдында өзімді жауапкермін деп сезінбеймін...

Рабиға: Лэйламен бірге қысқы каникулда Бурабайға барып дем алғандарыңнан жалтармайтын шығарсың?

Айқын: Компаниямызбен бірге болайық, бәрін фирмамыз көтереді деп қиылып шақырған соң бардым. Қолым бос болатын. Онда не тұр, қылмыс емес қой?

Рабиға: Жоқ, ешқандай қылмыс емес... Бірақ мен жауапкершілік жайлы тегін айтып отырған жоқпын. Заң қызметкері болған соң, шырағым, мен тура сөйлеуге дағдыланған адаммын. Ол үшін айыпқа бұйырма. Сол жолы екеуіңнің араңда төсек қатынасы болды ма?

(Айқын алдымен ыршып түсіп, тіксініп қалады)

Айқын: Екі адамның арасындағы құпия қатынастарды әйгілеудің керегі қанша? Мүмкін болған шығар, мүмкін болмаған шығар, оны басқа адамның білуі міндет емес қой...

Рабиға: Мәселе соған тіреліп тұр ғой... Демек, ерлі-байлы адамдардай қарым қатынаста болғаныңды мойындайсың ғой?

Айқын: Мен жауабымды айттым, апай. Ал мойындаймын, мойындамаймын дейтін қылмыскер емеспін...

Рабиға: О, сен заңды жақсы білетін адамға ұқсайсың. Оның жақсы екен... Төсек қатынасы болғанынан да бас тартқан жоқсың. Ал ендеше сол қатынастың салдарынан Лэйланың аяғы ауырлап қалғанын білесің бе?

(Айқынның түрі өзгеріп, шошып кетеді. Бірақ сыр бермеуге тырысады).

Айқын: Ондай болса өзі айтуы керек еді ғой...

Рабиға: Сен хабарласпай, телефоныңды да көтермей қойған соң қалай айтады?

Айқын: Апай, өзіңіз де ашық сөйлеп, анығын айттып отырсыз ғой, ендеше мен де турасын айтайын. Лэйланың маған дейін де жігіттермен қатынасы болғанын білемін. Оны өзі де айтқан. Сондықтан шарана менен болғаны күмәнді?

Рабиға: Шарананың сенікі екенін анықтап, ал өзінді әйел зорлады деген баппен жауапқа тарту біздің қолымыздан келеді. Сол түні Лэйланың көмек сұрап айғайлағанын, жылағанын естіген куәгерлер де табылады. «Вещдок» ретінде жыртылған, қан жұққан киімдер де шығады. Сөйтіп, қылмыскер атанып, әйел зорлады деген баппен 10-15 жылға кете баруың да мүмкін...

Айқын: Жанашырлығыңызға рахмет. Бірақ мен Лэйлаға ешқашан үйлене алмаймын, өйткені оны сүймеймін...

Рабиға: Сабыр айла, айналайын. Мына сөздерің осы жерде қалатын болсын, сен айтпаған, мен естімеген болайын. Әйтпесе, мұның арты орны толмас өкінішке соқтырады...

Айқын: Қандай өкінішке?..

Рабиға: Шараның сенікі екенін анықтап, ал өзінді әйел зорлады деген баппен жауапқа тарту біздің қолымыздан келеді. Сол түні Лэйланың көмек сұрап айғайлағанын, жылағанын естіген куәлер де табылады. «Вещдок» ретінде жыртылған, қан жұққан киімдер де шығады. Сөйтіп, қылмыскер атанып, әйел зорлады деген баппен 10-15 жылға кете баруың да мүмкін...

Айқын: Мен сіздерді құқық қорғайтын шығар десем, бұйқырлықты қолдайды екенсіздер ғой... Бір адамның тағдырын – бір шырпының сынғанындай қыласыздар ма сонда?

Рабиға: Солай етуге тура келетін жағдайда біз ештеңеден бас тартпаймыз. Сондықтан әңгімені насырға шаптырмай Лэйлаға үйлен, сонда алдыңнан ақ жол ашылып, біздің топқа енесің. Қызметің де өседі, тұрмысың да жақсарады, ағаң мен Мансұрдың достығы да сақталады. Естіп жатқан шығарсың, оның қызметі жуырда өсіп, министрдің орынбасарлығына көтеріліп жатыр. Ертең министр болуы да алыс емес. Сондай кісінің жалғыз қызы қолыңа түсіп тұрғанда бас тартасың ба? Қазір өмірдегі құндылықтар сүйем-күйеммен өлшенбейтінін сен жақсы білуге тиіссің...

Айқын: Бірақ махаббатты ешкім жоққа шығара алмайды... Ол Алланың адамға берген асыл қасиеті...

Рабиға: Махаббат деген бір уақыт аралығындағы қысқа сезім. Біраз уақыттан кейін ол ұмытылады... Тек ертегілер мен аңыздарда ғана ол мәңгілік. Егер

махаббатын жоғалтқаннан өлсе – қазіргі адамдардың жартысы қырылып қалған болар еді. Материалдық байлық қана адамды бақытты ете алады, қалғанының бәрі бос сөз. Сен ауылдан жаңа келген жас жігітсің, ешқандай байлығың жоқ, сондықтан Лэйладай қыздың өзіңді ұнатқанын бақытым деп ұғуың керек. Ертең екеуің үйленсеңдер оның ата-анасы мен туыстары сендерді бақытты ете алады...

(Біршама үнсіздік орнайды).

Айқын: Жақсы... Мен ойланайын, хабарын кейін айтармын...

Рабиға: Сөйт, айналайын... Ойлан! Менің айтқандарымның бәрін оңашада салмақта. Ешкімге де артық проблема керек емес... Бәрін де ақылмен шешкен дұрыс. Мінеки, менің визиткам...

Ш ы м ы л д ы қ

II көрініс

(Айқынның үйі, өзі жалғыз).

Айқын: Не болып кетті мына заман? Кеше ғана аспаннан нұр құйылып, айналаның бәрі гүлдеп тұрғандай еді. Бүгін бір қара дауыл соғып, жай түскендей болды ғой. Жан дүнием жалғызсырап, бос қалды. Ішімде бір түйір үміт шоғы жоқ! Гүлге оранған бақтың бәрі қурап кеткендей. Әнші құстардың бәрі тып-типыл... Қарааспан тұтасып тұрып алғандай. Тағдырдың осындай да ойыны болатын

ба еді? Бақыт – қолға қонған құс деуші еді, сол құсым ұшып кеткені ме? Бір-ақ сәтте жоғалып кетеді екен-ау... Бақытымнан айрылсам тірліктің құны қанша?!..

(Осы кезде Мұрат кіреді)

Айқын: Келгенің дұрыс болды ғой... Сенен басқа сенісерім жоқ. Өзің бәрін білесің. Бүтін ана қыздың бас прокуратурада істейтін әпкесі келіп, Лэйланың аяғы ауыр болып қалғанын айтты...

Мұрат: Мәссаған... безгелдек... Содан?

Айқын: Одан арғысы одан да сұмдық. Сен Лэйлаға үйленесің, үйленбесең «қыз зорлады» деген баппен жауапқа тартып, түрмеге салу қолымыздан келеді дейді...

Мұрат: Ах, сұмдар-ай, сұмдар-ай... Енді не болды?

Айқын: Соны өзім де білмей басым қатып отырмын. «Ойнақтаған от басады» деген осындай-ақ болар... Бурабайға барғанда, вискиін ішіп мәз болғанда арты мұндай болар деп ойлаппын ба?

(Мұрат орнынан тұрып кетеді. Өзіне-өзі күбірлеп, қатты ойланып жүр. Кенет бір шешімге келгендей, Айқынның қасына келеді.)

Мұрат: Сен сол қызды шынымен жек көресің бе?

Айқын: Тіпті атын да естігім келмейді...

Мұрат: Ендеше... ендеше киллер жалдап көзін құрту керек...

(Айқын мырс етеді)

Айқын: Ой, сөзіңе болайын. Менің ісім екенін екі айналмай табады ғой... Оның үстіне адам өлтіруге қалай дәтім барар? Қой, мұндай ақылыңды аулақ өкет...

Мұрат: Ендеше... ендеше ана әйелдің ақылын ал да үйлен... Сараға бәрін түсіндіріп айт. Ол сен дегенде шығарда жаны басқа екенін көріп жүрміз ғой, бәріне көнеді... Сосын өзің ананың үйіне кеткенде мына пәтеріңді Сараға беріп кет. Ол оқуын бітіріп, көмелетке толған соң үйленіп, мешітте некелеріңді қидыр. Ал анау әйел у-шу шығарса, ажырас та жүре бер... Оған дейін мына жұмысыңа да сіңіп аласың... Әкесі қудаласа басқа жерге ауысасың...

Айқын: Уай шіркіннің бәрін оп-оңай шешіп тастайтын ақылын-ай... Сараны ондайыңа көнеді деп кім айтты саған? Ал ана қызбен арамызда сәби өмірге келсе... Оны қалай қиямын? Ең бастысы Сараны қалай көндірерсің, ол өр мінезді қыз, мені сүйсе де намысын аяққа таптатпайды... Тоқалым боласың ба деп оған қалай айтармын?

Мұрат: Ол сені сүйеді ғой, сүйгені үшін бір ерлікке бармас деймісің?..

Айқын: Не десең де мен мына сөздерді Сараға айта алмаймын... Жүрегім дауаламайды...

Мұрат: Сен айтпасаң мен барып айтып, түсіндіріп көрейін...

(Айқын орнынан тұрып, ойланып қалады. Біраздан соң бір шешімге келеді).

Айқын: Айтсаң айт... Бірақ төбеден түскендей тоқ еткізбей майдалап айт!

Мұрат: Қолымнан келгенше айтып көрейін...

(Кетеді. Шам сөніп, қайта жанады. Сол көрініс, тек Айқын аппақ ішкіімдермен төсекте отыр. Жүдеген. Күрсіне береді).

Айқын (өзіне-өзі): Құрыды бәрі... Мұрат жақсылық хабар әкелмеді. Сара бәрін үнсіз тыңдапты да, бетін басып, жылап жіберіп, жүгіріп кетіп қалыпты. Енді не болдым? Содан бергі үш күнде құр сұлдерім қалды. Осыған Мұратты да бекер араластырдым-ау деймін. Бірақ өзім бәрібір айта алмас едім.

(Күрсінеді)

Айқын: Махаббаттың мұндай болатынын кім білген? Бойыма ас батпайды. Ештеңеге зауқым жоқ. Аурумын ба, саумын ба, белгісіз... Бүгін жексенбі, кеше келуге тиісті еді... Есікке құлақ түрумен ұзақ күнді өткіздім. Келмеді... Келмейді, ол енді... Неге келсін? Мендей ақымаққа жалындай жарқын өмірін қор қыла ма?

(Орнынан тұрып, сүйретіліп терезеге барып, далаға телміре қарайды)

Айқын: Бүгін күн де жарқырап тұр екен-ау. Маған қаратұнек секілді еді...

(Кенет шошынғандай, дауысы ащы шығып кетеді)

Айқын: Апырмай, апырмай... Өзі ме? Аппақ сулығы жарқ еткендей болды ғой. Подъезге кіріп кеткендей болды... Ендеше қазір келеді.

(Жүгіріп сахнаның шетіне шығып, көйлегі мен шалбарын киіп алады. Осы кезде есік сыңғыр етіп ашылып, Сара кіріп келеді. Батылсыз қимылмен жақындай түскен жігіт кенет оны құшақтай алып, тұрып қалады. Кемсеңдеп жылаған дыбысы да сезіледі. Екеуі сүйемелдесіп келіп, орынтаққа отырады)

Айқын (құмыққан үнмен сөзі бөлініп): Мені кешіре аласың ба?

Сара: Мен сізді үлкен кісі ме десем, бала сияқты екенсіз ғой... Әйелдердің қу болатынын осы уақытқа дейін қалай білмегенсіз? Сізді Бурабайға 5-6 күнге қоналқаға шақырғанда жай ойнап-күлуте ғана шақырды деп ойладыңыз ба?

Айқын: Бірге барып, дем алып қана қайтармыз деп ойлағанмын ғой... Оның ішінде қандай зымияндық жатқанын қайдан білейін?

(Екеуі біраз үнсіз отырып қалады. Біраздан соң Айқын өксігі басылып, есін жинағандай болады).

Айқын: Өзің білесің... Мен сені ғана сүйемін. Басқа ешкім де, ешнәрсе де маған керек емес. Сенен... тек кешіргеніңді өтінемін...

Сара: Мен кешіргеніммен проблема шешілмейді ғой...

(Екеуі де ойланып отырып қалады)

Сара: Сіз бір нәрсеге сенімді болуыңыз керек... Ана өйел шынымен жүкті ме, ал жүкті болса шарана шынымен сіздікі ме? Егер... егер осыған көзіңіз жетсе... үйленуге тура келеді...Ал мен...

(Жылап жібереді)

Сара: Ал мен... Тағдырдың басқа салғанына көніп, сізді тосамын... Өзіңіз білесіз... Тек сізді ғана ұнатамын...

(Айқын орнынан атып тұрып, оны құшақтай алады)

Ш Ы М Ы Л Д Ы Қ

III көрініс

(Айқын жұмыс кабинетінде, жалғыз отыр. Кенет сатыр-сұтыр етіп, қара аспанда найзағай жарқ еткендей жағымсыз дыбыстар білініп, қара шашы желбіреген бір қыз кіріп келеді. Ол амандаспастан бірден сөзге кіріседі).

Ләйла: Ер адам «қолмен істегенді мойынмен көтереді» деуші еді, менен неге қашқалақтап, жалтара бересің? Табылмай қалармын деп ойлайсың ба? Бәрібір бір сөйлесуіміз керек қой?

Айқын: Мен қашып жүрген жоқпын, ойланып жүрмін. Сен ойлануға да мұрсат бермей, қайта-қайта телефон соға бересің... Аяғыңның ауырлап қалғанын тәтең айтты, соны өзің неге айтпадың?

Ләйла: Айтайын деп едім сен менімен сөйлеспей, түрлі сылтаумен телефоныңды да жауып, қашқалақтай бердің емес пе?

Айқын: Ал... ал сенің маған дейін де ер адаммен төсек қатынасында болғаның белгілі болды. Тіпті кейін де болған шығар... Шарананың менікі екенін қайдан білемін?

Ләйла: Сен мені көрінгенмен бей-берекет қатынасқа түсетін жеңіл жүрісті әйел деп жазғырмақпысың?.. Олай менің ар-намысыма тиме! Рас, мен өзімнің бұрын бір еркекпен болғанымды жасырмаймын. Оның шет жағасын өзіңе де айтқанмын. Үйленемін деп алдап кетті. Ол оқиғаның болғанына да үш жылдан асып барады. Ал оған тағдыр өз жазасын берді. Еуропа елдерінің біріндегі елшілікте

қызмет етіп жүргенде жол апатынан қаза болды... Егер сен менің бойымдағы шарана менікі емес десең ДНК сараптамасына салуға болады...

Айқын: Жақсы... Ал сен неге сақтанбадың? Ондайды білмейтін жас қыз емессің ғой?..

Ләйла: Менің вискиге қызып қалғанымды өзің білесің... Өзің неге сақтанбадың? Сені жақсы көрген соң қолыңды қайтара алмадым, сүйгеніме жазықты емеспін ғой...

(Шағын пауза)

Ләйла: Егер біз бір-бірімізді кінәлап, салғыласа беретін болсақ, ешқашан проблеманы шеше алмаймыз... Керісінше ауырлатып аламыз... Одан да жеңіл шешетін өркениетті жол іздейік...

Айқын: Сонда маған не қыл дейсің?..

Ләйла: Не қылу керектігін апайым айтты емес пе? Үйленуімізге тура келеді...

Айқын: Ол мүмкін емес... Шынымды айтсам менің басқа қызым бар... Мен оны сүйемін. Сенен біздің бақытымызды күйдірмеуіңді өтінемін...

Ләйла: Ал мен ішімдегі шарананы қайда жібермекпін? Күйеуге тимесең позор болады деп мамам күнде жылайды. Хорошо что, әлі папам білмейді. Білсе инфаркт алып қалуы мүмкін... Түсіртіп тастауға бәрі кеш көрінеді. Мұндай мерзімде түсірту денсаулығыма да зиян келтіріп, мәңгі - бақи перзентсіз қалдыруы мүмкін...

Айқын: Қазіргі медицина күшті емес пе?

Ләйла: Медицина күшті болғанымен жеті апталық мерзімнен кейін алу қауіпті...

(Екеуі үн-түнсіз отырып қалады)

Лэйла: Ал сенің қызыңның барын мен білемін. Естідім... Ол әлі мектеп оқушысы көрінеді... Өз оқушыңмен жүруің педагог ретінде моральдық тұрғыдан сені жақсы жағынан сипаттамайды...

Айқын: Ол сенің шаруаң емес...

Лэйла: Менің шаруам болмағанымен ертеңгі күні іс насырға шауып, сотқа тірелетін болса, сенің балиғатқа толмаған оқушы қызға қырындап, оны айналдырып алғаның да ашылады... Бұрынғы ұжымыңда бұл мәселені білетіндер арасынан сотқа келіп, сені әшкерелеп, куәлік беретіндер де табылады... Қызың да, оның ата-анасы да сотқа шақырылып, куәлік беруге мәжбүр болады... Осының бәрі саған керек пе?

(Айқын ауыр күрсініп, қызға жеккөрінішті көзбен қарап отырып қалады. Біраз отырған соң Лэйла тағы сөйлейді)

Лэйла: Қысқасы... Осы аптаның аяғына дейін ойлан... Сенбі күні хабарласамыз. Келесі аптада үйлену туралы өтініш беруіміз керек. Егер аптаның аяғына дейін шешім қабылдасан мен прокуратураға шағым түсіріп, зорлады деп айтуға мәжбүр боламын. Сонда барлық абыройыңмен қоса бас еркіңнен де бір-ақ айрыласың...

Айқын: Жазықсыз адамға жала жабуға ұялмайсың ба?

Лэйла: Мақсатыңа жету үшін ештеңеден де тайынбау керек. «Все средства хороши для достижения цели»...

Айқын: Сонда ар-ұят қайда қалады?

Ләйла: «Цель оправдывает средства» деген Макиавелли. Мақсатқа жету үшін жасалған істің бәрі ақталады. Ар-ұят дегенің де соның ішінде... Сондықтан мен ештеңеден де тайынбаймын!..

(Осыны айтып, қыз қоштаспастан шығып кетеді)

Ш ы м ы л д ы қ

СОҢҒЫ КӨРІНІС

(Әуежай. Қоштасу сәті. Жаңа үйленген Айқын мен Ләйланы туыстары, достары «бал айына» шетелге шығарып салуға жиналған. Бәрі көңілді. Ырду-дырду. Осы топтан Айқын шеттей береді).

Айқын: Апырмай, келіп қалмас па екен? Жүрегім қақ айырылып осында қалып бара жатқандай... Құр сүлдерім кетіп барады. Осындайда да адамдар мәз болады екен-ау... Ешқайсының менімен жұмысы жоқ. Бәрінің өз қызықтары өздерінде. Тек өздерінің жолы болып, жұмысы жүрсе болды...

(Қаумалаған көпшілік Айқынды орталарына алып кетеді. Ағыл-тегіл тілектер, мақтаулар айтылып жатыр. Айқын тағы да шетке шығады).

Айқын: Әне, әне... Анау биікте тұрған ақ көйлекті... Сол ма... Сол ғой... Келген екен ғой періштем... Жеткен екен ғой. Қап енді шыға алмаймын-ау...

(Қолын бұлғап, ерсілі-қарсылы жүріп, жан ұшырады.)

Айқын: Келген екен ғой. Көріп қалайын деген ғой. Келемін жаным, келемін. Бәрін де қалдырамын. Кеудемде жаным бар болса бәрібір ораламын...

(Тағы да біреулер қаумалап, оны топтың ортасына алып кетеді. Ләйла қолын мойнына артып алып, босатпайды. Сол кезде бір дауыстар: «Ойбай құлады», «Қыз құлады», «Өлді-ау», «Өзі құлап кетті» деген қатты дауыстар шығады. Айқын елең ете қалады, бірақ қаумалаған қауым босатпайды. Айқын күшпен суырылып шығады).

Айқын (жүгіріп шығып): Апырай... апырай... Көрінбейді ғой... Сара емес пе екен?

Айқын (есікте тұрғандарға жетіп барып): Қандай қыз құлады, көрдіңдер ме?

Күзетші: Бір ақ көйлекті қыз құлады... Бірден өліпті... 10 метрдей биіктік оңай ма? Жаңа алып кетті...

Айқын (аһ ұрып отыра кетеді): Сол... Сол болды ғой... Енді не болдым... Жіберіңдер...

(Есікке жүгіреді. Бірақ онда тұрғандар сіз тексеруден өттіңіз, қайта шығара алмаймыз деп кеудеден итереді.)

Айқын: Бітті. Бақытым күйді. Сарашым-ай... Саратайым-ай... неге келіп едің? Биіктен басың айналып кетті ме? Мені қимай, тағы бір көрейін дедің-ау...

Басыма осындай бақытсыздық қайдан келді?

(Есі ауған адамдай сенделіп жүріп кетеді)

Әлде... Әлде... Мені туған жердің киесі атты ма? Әкемнің сөзін тыңдамай, қайрылмай тастап кетіп

едім... Кіндік қаным тамған топырақ жібермеді ме?
Сол... Соның киесі атты мені... Мен үшін басқа қы-
зық жоқ енді, бұл өмірде...

*(Осы кезде: «Посадка, посадка... Ұшаққа отырғызу
басталды» деген дауыстар шығып, біреулер қаумалап
сенделген Айқынды қолтықтап алып кетеді).*

Ш Ы М Ы Л Д Ы Қ

Жақсыбай САМРАТ

Кенже ұл

Драма

Редактор А.Кәкімова

Корректор А.Қуандық

Басуға 10.06.2019 ж. қол қойылды.

Пішім 60x84/32. Офсеттік басылым. Тапсырыс №5.

Есептік баспа табағы 2,75. Таралымы 100 дана.

ИПТКА «Глобус»

Нұр-Сұлтан қ., Б. Момыш ұлы даңғ., 12 үй

тел. 8 776 532 09 05

e-mail: globus.ast@mail.ru